

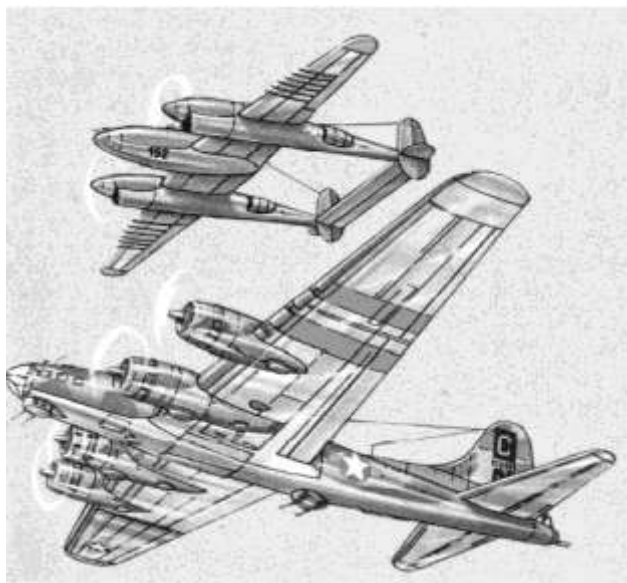
VERESS D. CSABA

BALATONFÜRED A FRONT ELSŐ VONALÁBAN

Magyarország már harmadik éve vett részt a tengelyhatalmak – elsősorban a Német Birodalom – oldalán a II. világháborúban, mikor a háború borzalmi lesújtottak a háterszagra is. Az Amerikai Egyesült Államok haderejének Dél-Itáliában összpontosított 15. hadászati légi hadserege (15. AAF) 1944. április 3-án megkezdte Magyarország hadi- és gazdasági fontosságú célpontjainak légi bombázását, amely – kisebb megszakításokkal – 1945. március 16-ig tartott. Balatonfüred nem tartozott a hadi- vagy gazdaságilag fontos és stratégiailag kijelölt célpontok közé. Bár a Balaton hatalmas víztükre felett hatalmas magasságban – mint kiváló tájékozódási pont felett – szinte naponta megjelentek a – sokszáz – négymotoros bombázó-repülőgépek által keltett kondenzcsíkok, Balatonfüredet bombatámadás nem érte. A közeli Veszprém-jutasi repülőtérrel felszálló Magyar Királyi 10/III. honi vadászpilóta-osztály – majd szeptembertől ezred – elhárító kötelékei és a Bécs térségében összpontosított 8. német honi vadászpilóta-hadosztály („Jagddivision”) egységei szinte minden esetben a Balaton légterében megtámadták az amerikai bombázó- és vadászpilóta-gepeket. Az USA 2. bombázócsoport 96. bombázószázadának egyik B-17 „Flying Fortress” négymotoros bombázója a Zirc-től északra lévő Flóramajornál zuhant le. Személyzete ejtőernyőkkel kiugrott: a másodpilóta szörnyet halt, nyolc katona sikeresen földet ért. A nyolc katonát Pécsely közelében fogták el a magyar katonák.¹ A „Balatonfüred” című újság június 24-i száma szerint, az előző szerdán – azaz június 14-én – délelőtt 10 óra körül nagy légi harc bontakozott ki a Balaton felett. A német vadászpilóta-gepek által megtámadott amerikai gépek egyike – sérülései miatt – kényszerdobást hajtott végre. A kioldott tizenhét bomba a balatonfüredi szívkórház és az arácsi vasútállomás

közi szőlőkben robbant fel. A Brázay-féle kertészetben lévő villa is találatot kapott, a tulajdonost azonban élve ásták ki a romok alól. (valójában a villa gazdasági épületének a tetőzete sérült meg, egy másik, közelben álló villa kapott telitalálatot, ennek tulajdonosát mentették ki, és néhány szőlőmunkást temetett be a bombák által felvetett föld – a szerk. = Máthé János visszaemlékezései [kézirat] Helytörténeti Gyűjtemény; Vár ucca tizenhét: Cholnoky Jenő írásai. Veszprém, 1998. 319. p.; Balatonfüred, 1944. június 24., 3. p.)

Két nappal később, június 16-án, pénteken délelőtt 9–10 óra körül újra légi harc bontakozott ki a mintegy ötszáz amerikai bombázó- és több száz kísérő vadászgép valamint az őket támadó magyar és német vadászgépek között, részben a Balaton felett. A „Balatonfüred” című újság és a hivatalos adatok szerint – többek között – a fentebb említett magyar vadászpilóta-osztály egyik pilótája – Lőrincz Mátyás szakaszvezető – a légi harc során az amerikai I. vadászpilóta-gepcsoport két P-38/J „Lightning” típusú kéttörzsű motoros kísérő vadászpilóta-gepét lelőtte. Az egyik Balatonendrénél zuhant le – pilótája hősi halált halt –, a másik – gyártási száma: 43 28357 – Szántódnál zuhant a Balatonba. A pilóta ejtőernyővel sikeresen kiugrott – személye ismeretlen – és a „Balatonfüred” című újság szerint a balatonfüredi hajógyár körül ért földet, és hadifogságba került.²

B-17-es légierőd és P-38-as kísérővadász

1944. július–augusztus hónapokban a Balaton felett mennydörgésszerű morajjal, hosszú, fehér kondenz-csíkokat húzva százával repültek északi-északnyugati irányba az ezüstösen csillámló amerikai bombázó-repülőgépek.

A Magyarországot – és elsősorban Budapestet – érintő amerikai légitámadások miatt számos katonai- és ipari létesítményt telepítettek vidékre, elsősorban a Dunántúlra.

Ezek egyike volt a Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia – Czlenner Imre vezérőrnagy parancsnoksága alatt –, melyet 1944. szeptember 1. – október 16. közti időben Balatonfüredre telepítettek teljes tanszemély-zetével és hallgatóságával. Ezt úgynevezett „gyepűszállásnak” nevezték, így leplezve a légoltalmi kitelepítést.³

Közben – az ekkor még nagyon távoli keleti fronton, a szovjet haderő déli szárnyán megindított iasi–kisinyovi támadó hadműveletben – 1944. augusztus 20. – szeptember 20. között – a 2. és 3. Ukrán Frontok hadseregei áttörték a német haderő hadászati védelmének déli szárnyát Romániában. Ezért szükségessé vált egy új hadászati védelmi rendszer kiépítése a német birodalom délkeleti határainak védelmére, elsősorban a magyarországi Dunántúlon. Ezért a német „Oberkommando des Heeres” – OKH (Hadsereg Főparancsnokság) – 1944. szeptember 22-én utasította a Magyarország térségében harcoló „Heeresgruppe Süd” (Déli Hadseregcsoport) parancsnokát, hogy azonnal kezdjék meg egy új hadászati védelmi rendszer kiépítését Kassától a Dráváig (Curgó). A védelmi rendszer bal szárnyát Kassa-Budapest közötti a „Karola-állás”, a jobb szárnyát pedig Budapesttől Curgóig, azaz a Dráváig a „Margit-állás” alkotta a tervek szerint. A védőállás Budapest Délnyugat (Érd), Velenicei-tó Észak, Székesfehérvár Dél, Balatonakarattyá, Balaton északnyugati part-vonala, Keszthely Kelet, Határárok-csatorna, Curgó (Dráva) peremvonallal került megépítésre. Mivel a szovjet főtámadás – Bécs főirányban – a Dunántúlon volt várható, a „Margit-állás” (vagy vonal) előtt két megelőző védővonalat is terveztek: a bal-szárnyon a Sió-csatorna mögött, a „Jenő-vonalat”, illetve Balatonmária és Curgó között a „Richárd-vonalat”.

A védelmi állások kiépítésének vezetése a Balatonkenesén állomásozó német 397. sz. Nyugat-Magyarországi Főparancsnokságnak alárendelt német 19. sz. Magasabb Utászparancsnokság irányította, a mellé-rendeltségében lévő magyar Országos Erődítési Parancsnokság közös irányításával. Az erődítési munkákat – a polgári lakosság tömeges alkalmazásával német és magyar műszaki csapatok, valamint az augusztus elején – még Erdélyben – lefegyverzett 1. szlovák gyalogos hadosztályból szervezett 1. szlovák műszaki hadosztályozredek végezték, melyeket elsősorban a Balaton térségébe vontak vissza. (A szlovák hadosztály parancsnoksága Zircre települt.⁴)

Az erődítési munkák komolyan érintették Balatonfüredet is: a Balaton partján és a sétányokon sűrű drótakadályok és szögesdróthengerek – közbeiktatott aknazárakkal – igyekeztek megakadályozni a szovjet csapatok partraszállását. A műszaki akadályok mögött, a parkokban lövészárkok és fedezékek, futóárkok és géppuska-, valamint tüzérségi állások készültek. Ezek a védőállások Balatonfüred két oldalán – a partmenti nádasok mögött is – több védelmi lépcsőben is kiépültek. De erődített őrállások épültek ki a tóba vezető töltések végén, valamint a nádasok rengetegében is. Tüzérségi állásokat építettek ki a tóparttól nyugatra emelkedő magaslatokon, és partvédelmet támogatta a magyar 204/7. fényezőút egység összesen 18 db nagy fényerejű légvédelmi fényszóróval.

Mielőtt a Balaton vizének az elaknásítása megkezdődött volna, a Magyar Királyi 1. folyamzár-ezred a Dunáról – a felduzzasztott Sió csatornán át – megkezdte az AM-1 – AM-10 jelzésű, egyenként 25 tonnás, három fős, egy darab 20 mm-es nehézpuskával és egy 8 mm-es ikergéppuskával felfegyverzett – tíz darab aknász-motorcsónak áttelepítését a Balatonra. A magyar folyamőr-legénység szomorú fegyelmi állapotára vetett fényt a felduzzasztott csatornán felfelé hajózó aknász-motorcsónakok legénységének viselkedése. Az AM-ek Ozoránál, a 33. folyam-kilométerkőnél tartottak pihenőt – s a polgári lakosság legnagyobb megdöbbenésére – a magyar folyamőr-katonák bejelentették, hogy egy liter borért egy liter benzint hajlandók cserélni. Sőt, komolytalankodva felajánlották, hogy három liter borért már egy géppuskát is adnak. Egyúttal hangoztatták, hogy hiábavaló a visszavonulás, mert a Balatonra érve, úgymint felrobbantják a motorcsónakokat. Egyébként az AM-1. jelű motorcsónakot felrobbantva, a csatornába süllyesztették, hogy megakadályozzák, vagy legalábbis gátolják hasonló szovjet folyami harci naszádok behatolását a Balatonra.⁵

A végül is kilenc darab aknász (vagy utász) motorcsónak a balatonfüredi kikötőben vetett horgonyt. Október végi beérkezésük után – pontos időpont ismeretlen – a Balatonfüredre települt német „Kommandant des Plattensee” (Balatoni Parancsnokság) – parancsnoka: Hilmstedt tengerész-kapitány – alárendeltségébe került. A parancsnoknak volt alárendelve egy német parancsnokság Balatonalmádiban: a „Marine Sonderkommando” (Különleges Tengerész-

parancsnokság), amely a Balatonon hajózó német eredetű motorcsónakok és a német tengerész-legénység vezetését látta el.⁶ A parancsnokságnak volt alárendelve a magyar Illey-harccsoport, mely a Magyar Királyi 1. folyamzár-ezred II. és III. zászlóaljainak maradványai-ból állt.

1944. október első felében a magyar kormányzat előkészületeket tett a háborúból való „kiugrás” végrehajtására. Lajtós Árpád vezérkari őrnagy a háború után – börtönbüntetése alatt – írta meg *„Hadtörténelmi visszaemlékezéseim”* című memoárját. Ebben írta, hogy a Balatonfüreden működő Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia parancsnokságát is beavatták a Horthy Miklós kormányzó és szűkebb tanácsadói köre által tervezett a háborúból való „kiugrás” terveibe. Lajtós Árpád szerint a kiugrási kísérlet részeként a Honvéd Hadiakadémia tisztjeit felfegyverezték. Tisztenként egy-egy darab puska és hat darab golyószóró volt a fegyverzetük. Mivel hadiakadémia hallgatói között – különösen a II. évfolyamon – sok volt a németbarát, a hallgatókkal azt közölték, hogy a fegyveres készülődés egy várható ellenséges ejtőernyős támadás elhárítására szükséges.

A „kiugrás” előtti napon, 1944. október 14-én, szombaton vitéz nemes Vörös János vezérezredes, a Magyar Királyi honvéd vezérkar főnöke, hivatalos szemlét tartott a balatonfüredi Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémián. Mindenkit összehívtak a II. évfolyam tantermébe, ahol éppen hadászati óra volt. Vörös vezérezredes felrajzolta a táblára az aznap reggeli front hadműveleti helyzetét, majd feltette a szokásos tanári kérdést: *„Ön, mind a Honvéd Vezérkar Főnöke, ebben helyzetben milyen elhatározásra jut?!”* Néhány válasz után közölte, hogy ő már döntött, elhatározását tehát nem ezektől a válaszoktól tette függővé. Ezek után élesen kifakadt a németek ellen, hangsúlyozta, hogy egyetlen állam sem áldozhatja fel magát a szövetségi hűség oltárán! Másnap, 1944. október 15-én, vasárnap, 13–14 óra körül, a kormányzói beszédnek a Magyar Rádióban történt többszöri beolvasása után – Lajtós Árpád leírása szerint – *„kiosztottuk a fegyvereket és megszálltuk (t.i. Balatonfüreden! <sic!>) a harcászati fontos pontokat, útzáratokat készítettünk és megszálltuk a postaközpontot. Minden arra haladó német gépkocsit feltartóztattunk, a németeket lefegyvereztük!”* Leírása szerint *„egy kb. 200 főnyi SS-század – bácskai svábok – bejelentették csatlakozásukat ...”*

Mint közismert a „kiugrási” kísérlet sikertelenül végződött, s a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom – vette át a nap végére az ország feletti teljhatalmat.

Lajtái Árpád leírása szerint 1944. október 17-én a Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia rangidős vezetőit a Vezérkari Főnökség személyi csoportjához rendelték, ahol a tisztek *„valahogy kimagyarázták magukat a balatonfüredi eseményekből ...”*

A súlyosan kompromittált Vörös János vezérezredes néhány nap múlva, Kecskeméten megadta magát a szovjet hadseregnek, Lajtós Árpád katonai karrierje viszont tovább ívelt felfelé: az 1944 októberében felállított Magyar Királyi „Szent László” gyalogoshadosztály vezérkari főnökévé nevezték ki, s ebben a beosztásban majd 1945. március 25-e utáni napokban, itt Balatonfüreden adta meg magát a szovjet csapatoknak, miután dezertált hadosztályától. 1944. október–november folyamán rohamosan bontakoztak ki a hadi események Magyarországon: november 4-én a szovjet 2. Ukrán Front hadseregei megközelítették Budapestet, a 3. Ukrán Front hadseregei közül az 57. hadsereg Kaposvár felől, a 4. gárda-hadsereg pedig Siófok felől közelítette meg a „Margit-vonal” középpontját képező Balatont, illetve a „Margit-vonal” központi részét képező „Balatoni védőállást”.

1944. október–november hónapokban változatlanul tovább folyt a „Margit-vonal” erősítése (Balatonfüreden is). A védőállásokat csak november 24-e után kezdték csapatokkal ellátni. A november 24-én Székesfehérvár körzetében kirakodó német 153. „Feldausbildung Division” (tábori kiképző hadosztály) 1928-as születésű – tehát átlagban 16 éves – újoncait vezényelték a „Margit-vonal” Polgárdi és Füle közti védőállásaiba. A hadosztály 717/I. tábori kiképző zászlóalját vasúti szállítással Balatonfüredig hozták, majd a zászlóalj a balatoni védelmi állások legkritikusabb „bástyájában” – a Tihany-félszigeten – foglalt el védőállásokat. November 28-án Balatonfüredre érkezett a Magyar Királyi 101. sz. páncélvonat azzal a feladattal, hogy Balatonfüzfő–Tapolca között mozogva, lövegeivel és géppuskáival támogassa – ahol az szükséges – a partvédelmet. December 1-én a közeli Balatonalmádiba települt a balatoni partvédelem legmagasabb vezetése: a Magyar Királyi 3. hadsereg parancsnoksága (parancsnoka: vitéz Heszlényi József vezérezredes). A közvetlen

vezetés a székesfehérvári Magyar Királyi II. hadtest parancsnokságára hárult (parancsnoka: Kudriczy József altábornagy), amely szintén december 1-jén Lepsényből Hajmáskérre, majd Balatonfüredre települt.⁸

Közben – a Balatonfüredi Hajógyárban – befejeződött a felfegyverzése és páncélozása az alábbi balatoni: CSOBÁNC, SZIGLIGET, SZENT ISTVÁN, SZENT MIKLÓS motorshajóknak és a FOGAS halászhajónak.

Egyidejűleg – a már a Balatonra került – kilenc aknász-(utász) motorcsónakot (AM-2 – AM-10) kiegészítették 13 db – ugyancsak géppuskákkal és gránátvetőkkel felfegyverzett és a magyar hadsereg által igénybevett – polgári motorcsónakkal. A HELKA és KELÉN gőzhajókat, valamint a KOMP-I és KOMP-II egységeket a hajókon szolgáló magyar és német tengerész-katonák számára lakóhajóknak rendezték be. December 4–5-én ugyanis Balatonfüredre érkezett a Magyar Királyi I. folyamzár-ezred II. és III. zászlóaljának töredéke, melyből kialakították az Illey-harccsoportot, Illey Tamás folyamőr-alezredes parancsnoksága alatt. A harccsoport egyes részeit a felfegyverzett hajókon és motorcsónakokon alkalmazták. A magyar tengerészalakulatok – a „Balatoni Flottilla” is – a Balatonfüreden állomásozó „Kommandant des Plattensee” (parancsnoka: Hilmstedt kapitány) alárendeltségében voltak.

Mindezekkel egyidejűleg a Balatonfüredi Hajógyárban tovább folyt a tizenhét egységre tervezett, egyenként 28 tonnás, nyolc fős, két 40 mm-es gépágyúval és nyolc darab géppuskával felfegyverzett páncélos aknász-motorcsónakok (PAM-ok) gyártása. Ezekből 1944 őszére csak kettő – a PAM-21 és a PAM-22 – állt szolgálatban. További hat gyártás alatt állt, de nem készültek el a háború végéig.⁹

1944. december 2–3-án a szovjet 3. Ukrán Front 4. gárda-hadserege megszállta a Balaton egész déli partvidékét, illetve december 3-án Siófoknál és Mezöszentgyörgynél áttörte a „Margit-vonal” előzetes védőállását, a Siócsatorna mögött kiépített német-magyar „Jenő-vonalat.”

A Balaton déli partjáról a menekülők áradata özönlött át csónakokon, hajókon a rettegett szovjet csapatok elől az északi partra, többek között Balatonfüredre is. Siófokról december 3-án délután 13 óra körül indult el a KISFALUDY csavargózs, zsúfolva menekülőkkel.¹⁰

Ezzel a megerősített Balatonfüred – annak ellenére, hogy a „Margit-vonal” peremvonala és a déli parton kialakuló szovjet első vonal között ott terült el 10–12 km szélességben a Balaton vize! – Balatonfüred a német-magyar védelmi rendszer első vonalába került.

1944. november–december fordulóján számos katonai intézmény települt Balatonfüredre. Ezek között elsőnek kell megemlítenünk a Magyar Királyi 534. sz. hadikórházat a Balatoni Szövetség Üdülőház Szövetkezetének (*ma: Arany Csillag Apartmanház – a szerk.*) épületében. A hadi-kórházba a távoli – és egyre közeledő – frontvonalakból egyaránt szállítottak ide sebesült, és beteg magyar honvédeket. Tóth-Bencze Tamás helytörténeti kutató adatai szerint valószínűleg 1944. december 6-án halt meg a kórházban az első két magyar katona: Lengyel János tartalékos szakaszvezető (anyja neve: Krakovai Mária, Bánszállás, született: 1916. 10. 26.) a 13/III. honvédszászlóaljtól gránátrobbanás okozta sérüléstől. Ugyanaznap halt meg a kórházban Mészáros Sándor honvéd is (anyja neve: Muhál Johanna, Kistelek, született: 1909. 04. 26.) ugyancsak a 13/III. honvédszászlóaljtól kézi-gránát-robbanástól.¹¹ Őket követte még kb 51 hősi halált honvéd, akik a balatonfüredi – Vázsonyi úti – régi temetőben tömegsírbán nyugszanak.¹²

1944 decemberének első napjaiban Balatonfüreden – a Balatoni Hajózási Rt. balatonfüredi Hajógyárában települő német „Kommandant des Plattensee” (parancsnoka: Hilmstedt tengerészkapitány) parancsnoksága alatt – még csak a Magyar Királyi I. folyamördandár részeiből megalakult Illey-harccsoport összpontosult. Parancsnoka: Illey Tamás folyamőr-alezredes volt. A harccsoport két részből állt: az I. folyamzárzászlóaljból (szálláskörzete a balatonfüredi polgári iskola épületében) és 2. zárvédelmi századból állt. (Parancsnoka: Fábíán [?] százados volt.) A század szálláskörzete a balatonfüredi Yacht Klub (*ma: Stefánia Vitorlás Étterem – a szerk.*) partközeli épületében volt. Ennek közelében horgonyzott a századnak alárendelt – felfegyverzett – FOGAS nevű motoros halászhajó.¹³

A német IMRDD („Inspecteur des Minnenräumdienstes Donau”) „Kriegstagebuch”-ja, – hadinaplója – 1944. december 10-én tett említést arról, hogy a magyar „Balaton Csoport” („Gruppe Plattensee”) kilenc utász (aknász) motorcsónakkal rendelkezik. December 14-én már azt

írja, hogy a csoportnak rendeltek alá egy kis halászhajót („*ein kleiner Fischdampfer*”), az említett FOGAS-t, öt motorcsónakot, egy rendőrségi motorcsónakot („*polizeiboot*”), melynek a második példánya épülőben van a balatonfüredi hajógyárban. A Kriegstagebuch (hadinapló) megjegyzi: „*Benötigen aber 200 l. Benzin pro Einsatzstunde, was nicht beschafft werden kann*” azaz: „*a bevetési időszakokra szükség lenne 200 liter benzinre, de az előteremthetetlen*”¹⁴

Az Illey-harccsoport felvonulásával egyidejűleg Balatonfüreden 1944. december 4.–8. között végrehajtották – zömében III. korcsoportos levante fiatalokból – a partvédelemre tervezett „Balaton-zászlóalj” megszervezését. Századait – az 1. századot – Nagyvázsöny, – a 2. és 3. századot pedig – Pécsely és Vászoly községekben vonták össze négyhetes gyalogsági alapkiképzésre.

Mivel a Szántód és Tihany-félsziget közti szorosban december 3-án és 4-én a szovjet 4. gárdahadsereg csapatai megkísérelték az erőszakos átkelést – bár ezt a német 10. csatarepülő- és 2. zuhanóbombázó-ezredek részei visszaverték –, szükségesnek látszott jelentősebb magyar katonai erőket összpontosítani a – „Margit-vonal” központi részét képező „Balatoni-védőállásban”.

A Magyar Királyi 3. hadsereg parancsnoksága a Balaton – Balatonfűzfő és Zánka közti – partvédelmére rendelte a Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály csapatait. A hadosztály parancsnoksága (Kalkó Gyula vezérkari ezredes) Balatonfüreden rendezte be főhadiszállását, a községháza épületében (*ma: Zeneiskola – a szerk.*).

A hadosztály csapatai Balatonfüred két oldalán – Balatonfűzfő-Csopak között a Magyar Királyi 25. honvédegyalozred –, Aszófő-Zánka között pedig a Magyar Királyi 26. honvédegyalozred csapatai foglaltak el partvédelmi védőállásokat.

Balatonfüreden csak a német „Kommandant des Plattensee” hadihajós egységei és a magyar Illey-harccsoport folyamzár alakulatai maradtak.

1944. december 8 – 9-én befejeződéséhez közeledett a Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály felvonulása a Balatonfűzfő-Zánka közti védelmi partszakaszra. Balatonfüredre csak a hadosztályparancsnokság települt. A december 8-ról 9-re forduló éjszaka a Balaton DK-i partvidékén felvonuló szovjet 4. gárdahadsereg egy – több rohamcsónakból álló – harccsoportja Siófokról Balatonfüred irányában hajtott végre rajtaütésszerű átkelési kísérletet.

A „Kommandant des Plattensee” német és magyar hadihajós egységeit időben riasztották, a felfegyverzett hajók és motorcsónakok kifutottak Balatonfüred és más – talán Balatonalmádi – kikötőkből, s heves vízi ütközetben a támadó szovjet egységet visszaverték. Sajnos, a tényen kívül más részletek ismeretlenek.¹⁵

Valószínűleg az események meggyorsították a Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály csapatainak felvonulását. December 9-ére befejezte az elrendelt megerősített balatoni védelmi partszakaszon kijelölt állásainak elfoglalását. A csapatok elhelyezkedése Balatonfüredet nem érintette. A csoportosítás kilenc magyar és két német zászlóaljból állt, három könnyű ágyús üteggel és négy darab nehéz páncéltörő ágyúval merősítve.

Nem a gyalogoshadosztálynak, hanem a Magyar Királyi II. hadtest-parancsnokságnak volt alárendelve a Magyar Királyi 101. sz. páncélvonat. Az úgynevezett magas szerelvény forgótornyában egy db 10 cm-es ágyú, páncélvagonjaiban nyolc db géppuska állt tüzelésre készen. A páncélvonat parancsnoka Tahy főhadnagy volt. A páncélvonat napközben Balatonfüred pályaudvaron vesztegelt. Általában délután 18 órakor indult el Balatonkeneséig, majd hajnalban lefutott Tapolcáig. A legtöbbet Tihany körzetében mozgott. Időnként megállt, s lövéseket adott le ágyújából a Balaton déli partja irányába.¹⁶

Mivel, különösen a Szántód-Tihany közti szoroson át szovjet áttöréstől kellett tartani, megkezdődött a balatoni védőállások előtt a Balaton elaknásítása. December 10-e előtt Somorjáról megérkezett Balatonfüredre a kellő mennyiségű érintő- és taposóakna, azokat a balatonfüredi sétánnyal szemben a Balaton vizére épített Hidegfürdő nagyméretű faépületeiben raktározták el.

A Magyar Királyi Illey-harccsoport aknász-osztaga (parancsnoka: Zoltay Endre őrnagy), illetve annak speciális aknász-szakasza Varga Sándor és Eperjesy Sándor folyamőr-századosok irányításával 1944. december 9–12-e között, három ütemben az alkonyati és esti órákban megkezdték az érintőaknazár telepítését a balatonfüredi hajógyártól – a Tihany-félsziget mentén – az aszófői öbölíig. Az első ütemben a balatonfüredi-öblöt és a tihanyi révet aknásították el. Az aknásítási munkák december 12-én tovább folytatódtak: a fent említett aknász-szakaszok 110 db lehorgonyozott úszóaknát telepítettek a Szántód

– Tihany közti szorosba, de 200 db úszóakna még szállítás alatt állt.¹⁷

December 17-re beérkezett a német „Dél-Hadseregcsoport” közvetlen 912. német könnyű rohamcsónak parancsnokság összesen 27 db rohamcsónakkal. A parancsnokság ugyan Pécselyen települt, de az 1. szakasz Balatonfüredre, a 2. szakasz Udvariba, a 3. szakasz pedig Akaliba vult.¹⁸

December 9-től Balatonfüreden jelentősebb események nem történtek. A december 27-i jelentések szerint – a mínusz 10 Celsius fokos hideg miatt – a Balatonon zárt jégtakaró alakult ki, de csak a part közelében volt teherbíró. (*Ezzel kapcsolatban a német parancsnokság az ismert Balaton-kutató – Cholnoky Jenő – véleményét is kikérte. – a szerk. = Vár ucca tizenhét: Cholnoky Jenő írásai. Veszprém, 1998. 323. p.*) December 29-én a jégtakaró a partvonaltól 1000 méteres távolságig járhatóvá vált. Az időközben – december 20-án – Hajmáskérről Ajkára települt Magyar Királyi II. honvéd hadtestparancsnokság műszaki parancsnoka elrendelte, hogy Balatonfüred előtt és a Szántód-Tihany közti szorosban, a parttól átlagosan 1 – 1,5 km-re 2 – 3 méter széles csatornát kell vágni jégtörő hajókkal. Néhány balatoni hajó orrát betonnal kitöltve, alkalmi jégtörő-hajókat rögtönöztek, s az utasítást végrehajtották. Az így létesített csatornák azonban hamar befagytak, illetve a feltorlódott jégtáblák még fokozták a jégmező vastagságát. Ezért a balatonfüredi Magyar Királyi Illey-harccsoport aknász-osztagai a jégmezőn 8–10 méterenként taposó-aknákat telepítettek.¹⁹

A balatoni jégmező egyre-másra csábította a magyar katonákat a szökésre. A Magyar Királyi 3. hadsereg- és a Magyar Királyi II. hadtest utasította a Balatonfüreden települt Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály parancsnokságát, hogy tábori bírósága – mint rögtönítélő bíróság – a legszigorúbban torolja meg a szökéseket. Ennek megfelelően 1945. január 10. – 26. között az említett hadbíróság hat halálos ítéletet hajtatott végre. 1945. január 12-én a Magyar Királyi II. hadtest parancsnoksága (parancsnoka: Kudriczy István altábornagy) Ajkáról Balatonfüredre, a Stefánia-gyógyászati épületébe (Horváth-ház) települt át. A hadtest Hadfegyelem-biztosító Parancsnoksága pedig a csendőrségi-üdülőház épületeit (*ma: Hotel Kelén – a szerk.*) foglalta el.²⁰

Az 1945. január 18-án megindított Konrád-III fedőnevű (budapesti) felmentési kísérlet (el-

lentámadás) támogatására a Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály csapatait kivonták a balatoni védőállásokból (parancsnoksága is távozott Balatonfüredről) 1945. január 19-én. A közeli Sió-arcvonalba átvezényelt 25. gyalogoshadosztály helyét a Balatonkenese-Zánka közti partvédelmi állásokban az úgynevezett Csoknyai-harccsoport vette át, vitéz Csoknyai Pál ezredes vezetésével 1945. január 20-tól.²¹

A Csoknyai-harccsoport ugyancsak Balatonfüreden rendezte be parancsnokságát a község-házában. A harccsoport-parancsnokság alárendeltségébe került az Illey-harccsoport, amely változatlanul Balatonfüreden maradt. A harccsoportnak volt alárendelve – Balatonkenese-Balatunfüred között – a „Balaton zászlóalj”, illetve Balatonfüred-Zánka között vonult védelmi állásokba a Magyar Királyi 14/II. honvédszászlóalj. Az Andreisz-csoportot az Illey-harccsoportnak rendelték alá. A harccsoportnak ugyancsak alárendelt Magyar Királyi 57. utász-zászlóalj két százada (Balatonalmádi és Tihany), a 204/7. magyar fényszórós-szakasz, a 11/11. magyar elektromos-akadály raj és a 21/3. ágyús üteg elhelyezkedése ismeretlen. A német „Carl” zászlóalj a védelmi vonal középső részén – talán szintén Balatonfüreden – helyezkedett el. A Magyar Királyi 20. gyalogoshadosztálytól átirányították a Magyar Királyi 20. páncélvadász-osztály egy osztagát Németh Károly hivatásos hadnagy parancsnokságával.

A Csoknyai-harccsoport hadinaplója naponként és részletesen tárgyalja a harcászójában történeteket (lásd: Veress D. Csaba: Magyarország hadi krónikája 1944 – 1945. Bp. Militária, 2002–2003. I–II. kötet), – jelen munka csak a Balatonfüreden történeteket tárgyalja – 1945. január 20-án délelőtt Beregfy Károly vezérezredes, hadügy-miniszter tett látogatást Balatonfüreden. Szemlét tartott a tihanyi védőállásokban – egy első vonalbeli géppuskaállásban –, majd de. 10 órakor Veszprémbe távozott. (Zákonyi Ferenc: „Balatonfüred” c. könyvében a 296. oldalon idézett tiszti gyűlésről a hadinapló nem tett említést.) Január 26-án megemlítette a hadinapló, hogy a Balaton felett német vagy magyar vadászgépek két amerikai bombázórepülőgépet lelőttek. Ugyanakkor hozzáfűzte, hogy a repülőgépek „elmenekültek”. Január 29-én a 14/II. honvédszászlóalj védelmi partszakaszát – a déli partról – szovjet rajtaütés érte. A helyzet olyan súlyosnak mutatkozott, hogy a gyalogsági pa-

rancsnokság riasztotta a balatonfüredi Illey-harccsoportot és az 57. magyar utász-zászlóaljat, valamint a 101. sz. páncélvonatot. Az Illey-harccsoport két szakaszát a balatonfüredi pályaudvarra rendelték, hogy szükség esetén az ott veszteglő páncélvonattal a veszélyeztetett védelmi partszakaszra menjenek. Erre azonban nem került sor.

Ugyanaznap déli 12 órakor a 101. sz. páncélvonatnak a „Balaton zászlóalj” 3. századát a Siócsatorna frontvonalba kellett volna szállítani. Az orkánszerű szél és a nagy hófúvás az akciót lehetetlenné tette, a páncélvonat nem tudott közlekedni. A századot másnap, január 30-án, hajnali 05 óra 40 perckor gyalog indították útnak. Másnap, január 31-én a balatonfüredi pályaudvaron veszteglő 101. sz. páncélvonatot – hadseregparancsnoki utasításra – Lepsénybe indították, a Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály támogatására. Az elvonult páncélvonat pótlására a tapolcai fűtőházban javítás alatt álló 102. sz. páncélvonat állt be a balatonfüredi pályaudvarra február 6-án. Ugyanis február 9-én a 101. sz. páncélvonatot Komáromba rendelték. Február 13-án a balatonfüredi harccsoport parancsnokságról Jeremiás csendőr-főhadnagy két csendőr-szakasza elvonult. Helyébe érkezett dr. Doszpoly Dezső csendőr-hadnagy 22 fő csendőrrel és három géppuskával.

Február 15-én délután 17³⁰ – 18¹⁵ óra között a déli partról szovjet közepes tűzérségi lövedékek csapódtak be a balatonfüredi pályaudvartól kb. 200 méterre délre és északra. Másnap, február 16-án Balatonfüredre – a harccsoport megerősítésére – érkezett a Magyar Királyi 20. páncéltörő ágyús fél század három tiszttel és 66 főnyi legénységgel, négy ágyúval, 22 lóval és hét járművel. A parancsnok: Rácz Mihály százados.

Február 17-én este 21 órakor – a déli partról – több szovjet tűzérségi belövés érte Balatonfüred községet. Éjszaka 23 órakor – nyilván egy nagy magasságban támadó repülőgépről – három darab légiakna esett a községre. A szilánkoktól egy csendőr megsebesült. Másnap, február 18-án kora este 19 órakor egy szovjet repülőgép támadott, s 5–6 percen át géppuskatűz zúdított a régi balatonfüredi hajógyár környékére (*ma: Silver Resort Szálloda – a szerk.*). A következő napon – február 21-én – délután 14 óra körül szovjet repülőgépek kb. 200–300 db apró bombát szórtak le az Alsóörs és Balatonfüred közti vasútvonal környékére.

Február 23-án déli 11²⁵ órakor – a déli partról – erős szovjet tűzérségi tűz érte az új hajógyár környékét, sőt a gyár épületeit is belövések érték. Február 24-én este 20–21 órakor a balatonfüredi pályaudvarra befutó vonatról három zsidó katonai munkaszolgálatos leugrott és megszökött. Az Illey-harccsoportot riasztották: még a pályaudvaron egy főt-, a mozinál is egy főt elfogtak, a harmadik megszökött. A hadinapló nem tett arról említést, hogy a pályaudvari lövöldözés során a magyar katonák véletlenül agyonlőtték Kohánszky Béla 63 éves nyugalmazott irodai főigazgatót. Arról sem tett említést a hadinapló, hogy másnap reggel – február 25-én – 8 órakor - a magyar katonák a balatonfüredi Laki-dűlőben, a Somogyi Károly-féle háznál elfogták a harmadik szökevényt, a keszthelyi illetőségű, zsidó vallású 46 éves Neu Imrét, akit a helyszínen agyonlőttek. A két elfogott munkaszolgálatost is nyilván kivégezték valahol, Veszprémben vagy Pápán.

Február 25-én reggel 8 órától – a déli partról – számos szovjet tűzérségi belövés érte az új hajógyárat, kb. 35 belövést észleltek az épületeken. A szovjet tűzérségi tűzben 9³⁰ órakor találatokat kapott és megsérült a hajógyár előtt veszteglő CSOBÁNC motoroshajó.

B-24-es bombázó

Március 1-jén déli 13–14 órakor erős légitvékenység zajlott le Tihany-Balatonfüred légtérben. A hadinapló szerint „egy angol bombázó” lezuhant Paloznaktól nyugatra és elégett. Ezen a napon valójában az amerikai 98., 460., 465. és a 484. bombázórepülőcsoportok B-24 „Liberator” négymotoros bombázó- és 325. vadászrepülőgépcsoportok egymotoros P-51 „Mustang” kísérővadász-repülőgépei voltak az

ország légterében. Ugyanekkor Hajmáskéren is egy ilyen „Mustang” zuhant le. Tehát feltehetően Paloznaktól Ny-ra is hasonló zuhant le. Az ejtőernyőn sikeresen földet érő amerikai pilótát – a hadinapló szerint – a német katonák elfogták és kórházba szállították. Egyidejűleg a légiharcban egy német vadászrepülőgép is lezuhant, annak pilótája is ejtőernyővel sikeresen földet ért, s sérülést sem szenvedett el. A német gép adatai ismeretlenek. Délután 13³⁰ órakor egy sérülten menekülő B-24 „Liberator” négymotoros bombázógép tűnt fel Pécsely-Aszófő felett. Míg a repülőgép Tihany felett átrepült a szovjet oldalra, az Aszófő és Balatonfüred közti erdő felett a bombázógépből öt amerikai repülő-skatona ugrott ki ejtőernyővel. Az Illey-harccsoport magyar katonái elfogták őket, s a harccsoport-parancsnokhoz kísérték a foglyokat. Perceken belül megérkeztek a tótvázsonyi német repülő alakulat – a 10. csatarepülő-ezred – tisztjei. A két német törzstiszt – átvételi elismervény ellenében – átvette és elszállította az öt amerikai katonát.

Március 5-én éjszaka 23⁵⁰ órakor szovjet éjszakai bombázórepülőgépek húztak el Balatonfüred felett, s ekkor két bomba hullott le a község fürdőtelepén.

Március 6-án hajnali 3⁴⁰ órakor – mikor a Balaton – Velencei-tó szélességében támadásra vonult fel a 6. SS-páncélos hadsereg – a balatonfüredi kikötőből a helyi német „Pioner Brigád” (utász-dandár) – a felfegyverzett KISFALUDY balatoni gőzhajóval és öt fegyveres motorcsónakon (egy hadnagy és 15 katona) tüntető kifutást rendezett a Balatonra ismeretlen céllal és eredménnyel. Háromnapi nyugalom után – miközben a túlparton tombolt a német „Frühlingserwachen” (Tavaszi ébredés) fedőnevű ellentámadás – március 10-én este a magyar Illey-harccsoport két felfegyverzett balatoni hajóval indított a balatonfüredi kikötőből járőrmenetet. Elsőnek a VESZPRÉM motoroshajó indult és 19⁰⁰ – 22¹⁵ óra között hajózott a Balatonfüred–Alsóörs–Balatonvilágos–Tihanyi móló közti hajózó vonalon. A KISFALUDY gőzös 19²⁰ – 24¹⁵ óra között tette meg a Balatonfüred–Alsóörs között és vissza a hajózó utat.

Az esti órákban – 19¹⁰ órakor – a 101. sz. páncélvonat a balatonfüredi pályaudvarról áttelepült Alsóörsre, helyette az eddig a balatonfüzfői vasútállomáson veszteglő „Botond” páncélvonat foglalt állást Balatonfüred vasútállomáson.

Március 11-én délelőtt 10. 10 órakor a túlsó partról – Zamárdiból – egy szovjet könnyű löveg

adott le lövéseket a balatonfüredi hajógyárra. A saját tüzérség – a magyar 21/3. ágyús-ütege – lövegei 10¹⁵ órakor tizenhét lövéssel a szovjet ágyút elnémították.

Március 13-án – a túlparton még dúlt a harc, a német „Frühlingserwachen” fedőnevű ellentámadás – délután 15⁰⁰ – 16³⁰ óra között a Csoknyai-harccsoport 21/3. ágyús ütege folyamatosan lőtte Balatonfüred térségéből a túlparton – Szántódnál – felderített szovjet mozgást. Este 19 órától erős szovjet légitvékenység zajlott le Balatonfüred légterében. A község környékén is bombák robbantak. Másnap, március 14-én a szovjet 218. éjszakai bombázórepülő-hadosztály kötelékei este 18 órától Balatonfüred légterén át támadták és bombázták Tótvázsony és Veszprém körzetét.

A súlyos háborús helyzet közepette a Csoknyai-harccsoportnál megtartották március 15-e ünnepét. Délelőtt 9 órakor ünnepi istentiszteletet tartottak a római katolikus és a református templomokban, majd ünnepség zajlott le a Hősök-szobránál, majd pedig az Illey-harccsoport szálaskörzetében, a polgári iskolában.

Március 15-én este 18⁴⁵ órától – Balatonfüred légterében – újra támadtak a szovjet 218. éjszakai bombázórepülő-hadosztály kötelékei: ismét a Tótvázsony – Nagyvázsony – Veszprém körzetet bombázták.

Késő éjszaka – 20⁰⁰ – 5²⁰ óra között – a balatonfüredi kikötőből induló felfegyverzett CSOBÁNC és SZIGLIGET balatoni motoros hajók járőrmenetet hajtottak végre a Balatonon Balatonfüred – Tihanyi-félsziget útvonalon, minden jelentősebb esemény nélkül.

A Balatonfüreden és védelmi sávjában összpontosított magyar Csoknyai-harccsoport hadinaplójában semmi utalás nincs arról, hogy sejtelmük lett volna arról: másnap megindul a szovjet 2. és 3. Ukrán Frontok bécsi támadó hadművelete...

A Balatoni Hajózási Rt. balatonfüredi hajógyárának vezetése azonban március 15-én utasítást kapott, hogy a még 1945. január 5-én kidolgozott u. n. „bénítási” tervet azonnal hajtsák végre. Ez azt jelentette, hogy a munkagépeknek csak egy-egy életfontosságú szerkezetét szereljék le és indítsák el nyugat felé. Ezt a hajógyárban úgy hajtották végre, hogy a leszerelt alkatrészeket elrejtették és az elszállított ládába mindenféle ócska vasdarabokat csomagoltak. A magyar honvédség teherautói ezeket szállították el.²²

Királyi 20. gyalogos hadosztály áttelepülését Tapolcáról Balatonfüredre. Elsőnek – 15-én – a hadosztály híradózászlóalja érkezett Balatonfüredre. Március 17-re beérkezett a hadosztályparancsnokság is. Parancsnok: Tilger Ferenc vezérőrnagy. A tisztek gépkocsikon érkeztek, a katonák és a poggyász a „Botond” páncélvonaton utazott. A hadosztály I. a. osztálya a Boglárka-villába települt.

A március 18-i viszonylagos nyugalom után, március 19-én egyetlen jelentősebb esemény történt. A magyar Illey-harccsoport alárendeltségében lévő felfegyverzett FOGAS motoros haláshajó a ködös légköri viszonyok ellenére kifutott balatonfüredi kikötőjéből a Balatonra, felderítési feladatokkal. A déli parton felvonuló szovjet tüzérség tűz alá vette, s a hajó szétlőtt kéménnyel tért vissza. A felderítés azt a célt szolgálta, hogy a Magyar Királyi 20. gyalog hadosztály két zászlóalj erővel keljen át a Balatonon, s alakítson ki támadó hídfőállást a szovjet 26. hadsereg oldalában Siófoktól északra.

Március 18–19-én visszatért Balatonfüredre, a Stefánia Gyógyszálló (Horváth-ház) épületébe a Magyar Királyi II. honvéd hadtest parancsnoksága vitéz Kudriczy István altábornagy vezetésével. Alárendeltségébe utalták a beérkező Magyar Királyi 20. gyalogoshadosztályt, melyet a teljes balatoni partvédelemmel bíztak meg. A Balatonkenese–Balatonudvari partszakasz védelmére a Magyar Királyi 3. tábori kiképző-ezred (parancsnoka: Botond László ezredes, Balatonarács) kapott parancsot. A Csoknyai-harccsoportot pedig utasították, hogy vonuljon a Balatonudvari-Keszthely partvonal megszállására. (A hadosztály napi létszáma: 3953 fő, harcoló létszáma: 3165 fő volt.)

Március 19-én a Magyar Királyi II. honvéd hadtesthez beosztott német összekötő törzs parancsnoka – Röder vezérkari őrnagy – felkereste Kudriczy altábornagyot. Közölte vele, hogy a Siócsatorna vonalán álló 26. szovjet hadsereg részeinek átkelése várható a Balatonon keresztül, hogy megzavarják a „katlanból” kitörni készülő I. német lovashadtest német és magyar csapatainak visszavonulását Keszthely felé. Ezért a Pápa térségében összpontosított Magyar Királyi „Szent László” gyaloghadosztály csapatait rendelik Alsóörs–Balatonfüred térségébe. Ennek a hadosztálynak kell fedezni – a Magyar Királyi 20. gyaloghadosztály részeivel együtt az I. német lovashadtest csapatainak – a 3. és 4. német lovashadosztályoknak, a 23. német páncélos-hadosztálynak, valamint a Magyar Királyi 25. gyaloghadosztály maradványa-

inak visszavonulását Balatonfüreden át Keszthely irányába.

Egyúttal a német felsőbb parancsnokság elrendelte, hogy a Balatonfüreden összpontosított Magyar Királyi II. honvéd hadtest parancsnoksága működjön együtt – az ekkor Balatonfüzfőn lévő és a visszavonulást irányító – I. német lovashadtest parancsnokságával (parancsnoka: Harteneck altábornagy).²³

Március 19-én kora este – 18¹⁵ órától – kisebb szovjet légitűzékenység zajlott le Balatonfüred légtérében. Szórványos bombaledobásokra került sor. Bombatalálatok érték a magyar Illey-harccsoport és az I. magyar folyamzár-zászlóalj szálláskörzetét a volt polgári iskola épületeiben. A magyar parancsnoki előszobába becsapódó egyik 25 kg-os bomba nem robbant fel, viszont agyonütötte a díványon alvó Langfey folyamzár szakaszvezetőt. A halottat a katonák ideiglenesen az iskola udvarán temették el.²⁴

Már a március 19-ről 20-ra forduló éjszaka elérte Balatonfüredet a visszavonuló I. német lovashadtest elsősorban német és részben magyar csapatainak áradata. Mivel a német műszaki csapatok már kivágott fákkal és egyéb műszaki zárrakkal eltorlaszolták a balatoni műút fürdőtelep és hajógyár közti szakaszát, a balatonfüredi vasúti átjárón át a visszavonulás a községen át a régi („római”) (*ma: Bajcsy Zsilinszky út – a szerk.*) úton özönlött Aszófő felé.²⁵

A visszavonuló német katonák a balatonfüredi malom bejárata közelében két meghibásodott P-V. „Panther” (Párduc) harckocsijukat felgyújtották, s felrobbantották egy műhely-gépkocsijukat.²⁶

P-V. Panther (Párduc) közepes páncélos

1945. március 20-án reggel 7 óra előtt hatalmas erejű tüzérségi előkészítéssel – melynek mennydörgése Balatonfüredig volt hallható –

megindult a Sió-csatorna vonaláról a 26. szovjet hadsereg támadása is.

A főcsapást a siófoki hídfőből támadó szovjet 5. gárda lovashadtest hajtotta végre.

A Csoknyai-harccsoport hadinaplója szerint március 20 – 21-én Balatonfüreden – a folyamatos német-magyar visszavonulás áradatát nem számítva – eseménytelenül telt el a nap. Március 21-én Balatonfüredre érkezett a Pápa-Márkó-Nemesvámos-Veszprémfajsz-Csopak térsége felé vonuló Magyar Királyi „Szent László” gyaloghadosztály parancsnoksága (parancsnoka: Szügyi Zoltán vezérkari ezredes). A parancsnokság a Jókai-villában rendezkedett be, s a hadosztály híradó-zászlóaljja (parancsnoka: Baráth András alezredes) pedig a fürdőtelepen helyezkedett el.²⁷

Március 22-én, csütörtökön délelőtt a Magyar Királyi 20. gyaloghadosztály parancsnoksága 9 óra 45 perckor Balatonfüreden is elrendelte a III. fokú páncélosriadót. Ugyanis Hajmáskér – Litér – Balatonfüzfő térségében nagyerejű szovjet páncélos-áttörés bontakozott ki, s féltő volt, hogy a balatoni műutat is lerohanják.

Március 22-én 14 órakor szovjet légitámadás érte Balatonfüredet.

A katonai veszteségek ismeretlenek: a meghaltakat és a meghalt sebesülteket a Balatoni Szövetség üdülőházában működő Magyar Királyi 534. sz. hadikórházzal szemben, az utca másik oldalán lévő parkban temették el. Ekkor halt meg két polgári személy is: Unger András 31 éves szepetneki lakos és Havasi Béla 34 éves kecskeméti főmozdonyvezető.

Március 20 és 22 között megindult Balatonfüred polgári lakosságának tömeges menekülése is. Az amúgy is kialakult pánikot még fokozta - a Zollner-féle házban, (ma: *gimnáziumi kollégium – a szerk.*) működő helyi Nyilas-keresztes Párt – Hungarista Mozgalom – vezetősége, Török Jánossal az élén.²⁸

Ezekben a napokban a hadsereg a tópartot és a kiürített pályaudvart szigorúan lezárta, mert megkezdődtek az előkészületek a vasúti-és más berendezések felrobbantására. A katonai hatóságok – a szovjet hadsereg várható bevonulása során felmerülő veszélyek elkerülésére – elrendelték pl. a házi pincékben tárolt borok megsemmisítését is! Erre persze általában nem került sor, s ez számos tragédia okozója lett.²⁹

Március 23-án a Csoknyai-harccsoport hadinaplója csak annyit jegyzett fel, hogy „Az arcvonalból hírek nem érkeztek.” Ugyanis az állan-

dó szovjet repülőátadások a távbeszélő vonalakat szétszaggatták. A hadinapló szótlansága azzal is összefügg, hogy déli 13 órakor a harcsoport-parancsnokság megkezdte áttelepülését a kijelölt Gyulakeszi községbe.

P-VI. Königtiger (Királytigris) nehézpáncélos

Március 23-án, pénteken, ugyancsak a déli órákban a balatoni műúton Balatonfüzfő körzetéből beérkeztek az I. német lovashadtest részei: elsősorban a német 23. páncélosadosztály maradványai egy StuG-IV. rohamlöveggel és négy JagdPz.IV. páncélvadással. Befutottak a német 509. nehézharckocsi-osztály maradványai is, kb. 15 db P-VI/II. „Königtiger” (Királytigris) páncélossal. Balatonfüred át vonultak vissza Aszófőre az I. német páncélosadosztály roncsai is az összes megmaradt négy P-V. „Panther” (Párduc) harckocsival.³⁰

A Magyar Királyi 20. rohamtűzér-osztály SZERO-ja (*szerviz- és javító osztály*) Szentkirályszabadjáról Arácsra vonult vissza a gazdasági iskola (ma: *Széchenyi Ferenc Kertészeti Szakképző Iskola – a szerk.*) épületeibe. Az osztály március 23-ról 24-re forduló éjszaka Köveskálra vonult vissza, a SZERO teljes felszerelését, több javítás alatt álló „Botond” gépjárművet, gépkocsit a gazdasági iskola épületei közt hagyták, a 24–25-én benyomuló szovjet csapatok prédájául.³¹

Március 23-án délelőtt a balatonfüredi hajógyárnál állomásozó német alakulat egy őrnagy gépkocsival a balatonfüredi polgári iskolába jött, hogy a magyar Illey-harccsoport parancsnokától robbantó-alakulatot kérjen. Miután Illey Tamás folyamőr-alezredes ilyen alakulatot nem adott, még aznap délután német műszaki alakulatok fogtak hozzá a robbantásokhoz.

Március 23-án délelőtt 10 órakor is szovjet repülőátadás érte a balatoni műút hadiforgalmát. A katonai veszteségek ebben az esetben is ismeretlenek. A községi halotti anyakönyve két polgári személy adatait őrizte meg: Cseh Zsigmond 49 éves szentkirályszabadjai, és Ludányi

József 44 éves apátfalvi személyek haltak meg.

Március 23-án az esti órákban egy német műszaki egység megsemmisítette a teljes balatoni hajóállományt. A hajók egyik csoportja Balatonfüreden vesztegelt: egyik csoportjuk a mólónál, a másik a hajógyárnál. A mólónál volt kikötve a CSOBÁNC, a CSONGOR, a SZIGLIGET, a TÜNDE és a SIÓ motoroshajó, a KELÉN, a HELKA, a JÓKAI csavargőzös, valamennyi a Balatoni Hajózási Rt. tulajdona volt. A KISFALUDY csavargőzös Révfülöpnél vesztegelt. Elsüllyesztettek még kilenc kisebb motoroshajót: a SZENT ISTVÁN, a SZENT MIKLÓS, a BOGLÁR, a BADACSONY, a KLEBELSBERG, a HATTYÚ nevű egységeket. Felrobbantottak még: két kompot, hat vas- és egy fauszályt. Elsüllyesztették még a Balatoni Halászati Rt. ZALA és VESZPRÉM nevű vontatógőzőseit és hat kisebb motoroshajóját, továbbá a Balatoni Kikötők Állami Felügyeletének tulajdonában lévő BALATON és SOMOGY nevű kotróhajókat, a DONGÓ motoros vontatóhajót és hat uszályt. Felrobbantottak – a nyolc közül – hét magánhajót (yachtot) és három „Csendőr” motoroshajót. Összesen: Balatonfüreden tizenkilenc egységet, Balatonalmádiban és Révfülöpon két-két egységet süllyesztettek el. Balatonfüreden felrobbantottak még öt vasúti bejárati váltót, két vasúti hidat és egy vasúti átereszt.³²

Március 24-én a Csoknyai-harcsoport már nem foglalkozott Balatonfüreddel, mert a parancsnokság már – a Magyar Királyi 20. gyaloghadosztály parancsnokságával együtt – az Akalitól egy kilométerre északra lévő „István-villában” települt.

Március 24-én, szombaton délután 14 óra körül a magyar Illey-harcsoport három folyamzár száza – két-három teherautójával, néhány lovaskocsival, egy kisebb löveggel, két aknavetőjével, valamint néhány géppuskával és golyószóróval – a régi vagy „római úton” megindult Aszófó felé. Az út még telve volt visszavonuló német gépesített alakulatokkal. A magyar harcsoport az esti órákra az Akali feletti erdőkből – a piarista-rend pincészete körül – pihent meg és éjszakázott. Az éjszaka folyamán szovjet kétfedelű PO-2-es repülőgépek bombázták őket, de veszteségeik nem voltak.³³

1945. március 24-ről 25-re forduló éjszaka az I. német lovashadtest új főellenállási vonalat (HKL) rögtönzött Hidegkút K-Balatónfüred K vonalon. Hidegkút körül a 4. német lovashadosztály csapatai foglaltak el védőállásokat. Balatonfüredtől ÉK-K-re pedig a német 23. páncélosadosz-

tály vett fel hevenyészett védelmi állásokat. Miközben egész nap Tótvázsony körzetében súlyos páncélos áttörő csata dúlt, Balatonfürednél szinte egész nap viszonylagos nyugalom honolt. Balatonfüred északkeleti részén a 23. páncélosadosztálynak alárendelt 126. német páncélgránátos-ezred foglalt állást (parancsnok: John ezredes), délkeleten – a Fürdőtelep keleti szélén – pedig a 128. német páncélgránátos-ezred védett (parancsnok: Ruge ezredes). A két ezred csatlakozásánál – a balatoni műút két oldalán – az 51. német páncélos utászszázalaj helyezkedett el a hadosztály megmaradt egyetlen StuG-IV. rohamlövegével és négy JagdPz-IV. páncélvadászával. A hadosztály 128. páncélos tüzérezredének egy önjáró- és két gépvontatású tüzérosztálya Balatonszőlős, Pécsely és Aszófó térségében foglalt állást.

Balatónfüreddel szemben a szovjet 35. gárdalövészhadtest három lövészadosztálya és a 18. szovjet harcoksihadtest egyik alakulata, a 110. harcoksi-dandár kb. 10-12 db harcoksija vonult fel a támadási vonalba. Délelőtt 8–10 óra között kölcsönös tüzérségi harc tombolt a két fél között.

Borbás János veszprémi lakos (született: 1911.) a Magyar Királyi 20. rohamtüzérosztály katonája motorkerékpáros hírvivőként március 25-én kora reggel Arács felől közelítette meg Balatonfüredet. A község felé vezető dűlőút bal oldalán, a szeszgyár és vágóhid épületeivel szemben német gépfegyveres utóvédek voltak beásva. A szovjet tüzérség ekkor már Arács felől tüzelt, s a szovjet gyalogság megközelítette Balatonfüred északkeleti szélét. A Fürdőtelep és a hajógyár közti út kidöntött fákkal volt eltorlaszolva. Az út és a nádas között több elhagyott német harcoksi és tehergépkocsi állt elhagyatva. Azt is megfigyelte, hogy a balatoni út Balatonfüred és Zánka közti szakasz teljesen üres volt, de a szovjet tüzérség erősen lőtte az utat és annak két oldalát. A szinte egésznapos tüzérségi harcnak több polgári áldozata volt: Arácson két polgári személy halt meg ennek következtében, Balatonfüreden Bognár József, Varga Jánosné és Varga Tibor nevű öt éves kisfiú halt meg tüzérségi repeszektől. Kora este – 19 órakor – a 110. szovjet harcoksi-dandár négy T-34/85 harcoksija, deszant-gyalogsággal megerősítve, áttörte a balatoni műút két oldalán védő 51. német páncélos-utászszázalaj állásait. A német 23. páncélosadosztály csapatai – szórványos utóvédharcok közepette – kiűrtették Balatonfüred-Fürdőtelepet.

A községből (*ma: óváros – a szerk.*) is visszavonultak. Oda a vasúti átjáró felől, illetve Arács felől szovjet gyalogság, illetve lovaskocsikra ültetett gépfegyveres csapatok nyomultak be. Gépfegyverekkel végiglőtték az üres utcákat, majd harc nélkül előnyomultak a régi úton is Aszófő felé.

Március 25-én, vasárnap estére a 23. német páncéloshadosztály csapatai a Vászoly és Örvényes közti Pécsely-patak mögé vonultak vissza.

Két nappal a harcok befejezése után óriási robbanás rázta meg a fürdőtelepet. A magyar Illey-harccsoport aknász-alakulatai által a hidegfürdő Balatonra épített fából ácsolt épületeiben hagyott rengeteg akna felrobbant, és az épület nagyrésze a levegőbe repült.

A szórványos balatonfüredi harcok és a légitámadások következtében Balatonfüred körzetében ötvenegy – más adatok szerint negyvenhat – német katona halt meg. A német katonákat a Balatonfüred-Arács közti út melletti református temetőben helyezték örök nyugovóra. (*Maradványaik időközben a veszprémi Vámosi úti temető katonai parcellájába kerültek áthelyezésre – a szerk.*) A Balatonfüreden hősi halált halt – zömében a Magyar Királyi 534. sz. hadikórházban elhunyt ötvenhárom magyar katona viszont a Vázsonyi úti régi temető tömegsírijában nyugszik. A szovjet hősi halottak száma ismeretlen. Az arácsi temetőben nyolc szovjet katonát temettek el.³⁴ (*A vázsonyi úti temetőben is temettek el szovjet katonákat. – a szerk.*)

Jegyzetek:

1. Tóth Ferenc: Roncskeresés a távvezeték alatt. = Haditechnika. 2000/3. sz. 89. p.
2. Pataky Iván - Rozsos László- Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett. II. kötet. Bp.: Zrinyi Kiadó. 61., 62., 243., 276., 286. p.
3. Lajtos Árpád: Hadtörténelmi visszaemlékezéseim. Hadtörténelmi Levéltár /B.p./, Kézirattár. Növedéki napló: 36/1964. 2598 /Tan.sz.10/; Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés. 1938-1945. Lexikon és Adattár. Bp.: Ister. Budapest, 2001. 398., 67. p. A továbbiakban: Lajtos Árpád idézett mű.
4. Veress D. Csaba: Harcok a balatoni védelmi vonalban 1944.december – 1945.március = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. 18/1986. 563. p. A továbbiakban Veress D. Csaba idézett mű VMK 18/1986.
5. U. o.: 563-564. p.
6. A szerző tulajdonában: „Aus deutschen Marine-Akten.” Erich Malo, Dessau. A küldött iratok a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Irattárában 368-16-3. /1979.augusztus 29.sz.alatt./ A továbbiakban: Aus deutschen Marina-Akten .
7. Lajtos Árpád idézett mű 15. p.
8. Veress D. Csaba idézett mű VMK 18/1986. 564. p.
9. U. o.: 564.0., Veszprém megyei Levéltár: Balatoni Hajózási Rt. balatonfüredi hajógyárának iratai. 8.sz.doboz.
10. Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Adalékok.Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig. Veszprém. 1988. 289. p. A továbbiakban: Zákonyi Ferenc idézett mű.
11. Tóth-Bencze Tamás: „Hol vannak a katonák?” = Füredi História. V.évf. 2005/12.sz. 8-9. p.
12. Bus János – Szabó Péter: „Béke poraikra” Bp.: Varietas '93 Kft., 2001. II.k. 377. p. A továbbiakban Bus János – Szabó Péter idézett mű
13. Gerbovics Károly /nyomdász/ Veszprém, volt honvéd-folyamőr. (Visszaemlékezések a szerző tulajdonában.)
14. „Aus deutschen Marine-Akten.” Aus CaseGE.
15. Veress D. Csaba: Magyarország hadi krónikája 1944–1945.Bp.: Militária. II .k. 687. p. A továbbiakba: Veress D. Csaba MHK 1944–45. II. k. idézett mű
16. Kiss Zsigmond (Lovas) visszaemlékezése a szerző tulajdonában.
17. Veress D.Csaba idézett mű VMK 18/1986. 567. p.
18. U.o.: 569-570.p., „Aus deutsche Marine – Akten.”
19. Veress D. Csaba idézett mű VMK 18/1986. 57 p.
20. Veress D. Csaba idézett mű VMK 18/1986. 570.p.; Zákonyi Ferenc idézett mű 290. p.
21. Csoknyai-harccsoport hadinaplója. Hadtörténelmi Levéltár/Budapest/. Tanulmány-gyűjtemény. 3291. sz.
22. Wagner Imre: A balatonfüredi hajógyár története./1881-1996/. Balatonfüred, 2006. 81. p.
23. Veress D. Csaba idézett mű MHN 1944–1945. II.k. 1085.p.,; Veress D. Csaba idézett mű VMK 18/1986. 579. p.
24. Gerbovics Károly /Veszprém/ visszaemlékezése.
25. Gerbovics Károly /Veszprém/, Borhás János /1911/ Veszprém /a 20.rohamtüzér-osztály volt katonája/ visszaemlékezései.
26. Pintér Ferenc /1898/
27. Veress D. Csaba idézett mű MHK 1944–1945. II.k. 1051. p.
28. Gerbovics Károly visszaemlékezése.
29. Zákonyi Ferenc idézett mű 297. p.
30. Veress D. Csaba idézett mű MHK 1944–1945. II.k. 1083. p.

31. Borbás János /Veszprém/ visszaemlékezése.
 32. Veress D. Csaba idézett mű MHK 1944–1945. II.k. 1085. p.
 33. Gerbovics K. visszaemlékezése
 34. Zákonyi Ferenc idézett mű 302-303. p.; Bus János-Szabó Péter idézett mű II.k. 377. p.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

BALATONFÜRED BÉLYEGEKEN

Az önálló magyar postai bélyegkiadás 1871-ben vette kezdetét. Igaz, az első magyar postabélyeg terve az 1848–49-as forradalom és szabadságharc alatt elkészült, de kibocsátására már nem kerülhetett sor. Bár az 1930-as évektől megrendezett Balatoni Sporthét, majd később a Nemzetközi Balatoni Sporthét, valamint a téli balatoni jégnapok is jó témát kínáltak, és sport témájú bélyegek elég szép számban kerültek kibocsátásra a Balaton, mint bélyegmotívum csak 1947-ben jelent

meg a „Repülő I.”, 8 darabos légiposta sor 7., 3 Ft-os címletű példányán. Ezen a tihanyi félsziget látható az apátsággal, Füred felől. Az első balatoni bélyeget egyben az első füredi vonatkozásúnak is tekinthetjük. Azóta nagyon sok bélyegen jelent meg a tó

– 1959-ben adták ki a 9 bélyegből álló, első balatoni bélyegsort –, valamint a balatoni települések is szép számmal szerepeltek a magyar posta kiadásában, hogy mást ne említsék: a Siófok fürdő 100 éves jubileumára kiadott 3 darabból álló bélyegsort 1963-ban bocsátotta ki a posta. Tekintve, hogy ezek bemutatása – terjedelmi okok miatt – meghaladja a folyóiratban való közlésük lehetőségét, most csak a füredi bélyegek bemutatására kerül sor. (A Balatonnak, mint bélyegmotívumnak bemutatása megérdemelne akár egy könyvet is. Ebben a témában László Zoltán, a füredi vízmű nyugalmazott üzemvezetője is végzett kutatást.)

Amennyiben a füredi vonatkozású bélyegeket tágabban értelmezzük, akkor 1925-ig kell visszamenni, amikor Jókai Mór születésének 100. jubileuma alkalmából a Magyar Királyi Posta 3 darabos bélyegsort bocsátott ki, 1000, 2000 és 2500 koronás névértékű címletekben. (Félreértések elkerülése végett: nem a posta volt ennyire drága, hanem az infláció volt magas, a következő évben

vezették be a pengőt.) Viszont ebben az esetben ugyanazok a terjedelmi problémák merülnének fel, mint a Balaton motívummal kapcsolatban: ha Jókait felvesszük a listára, akkor nem hagyhatjuk ki a Kossuthra, Bemre, Széchenyire, Eötvös Lorándra, Csokonaira emlékező bélyegeket sem. Legutóbb 2007 februárjában Balatonfüred város első díszpolgáráról, Ferencsik Jánosról jelent meg bélyeg és díszboríték.

Marad hát az a megoldás, hogy csak a szorosan füredi kötődésű bélyegeket vesszük sorra.

Igy akkor elsőnek tekinthető a már említett 1947-es 26x38 milliméteres, fehér alapon zöld színezésű 3 Ft-os címletű, fogazott szélű darab.

1953-ban a 7 darabos „Üdülők” sor 5., 38x27 milliméteres, 70 filléres címletű, fogazott példányán a szívkörház látható, fehér alapon vöröses nyomással. A felirata: „Balatonfüred gyógyfürdő”

1955-ben a 20 darabos „Munka” sor 11.,

39x27 milliméteres, 1 Ft-os címletű, fogazott példányán fehér alapon kék nyomással, egy légkalapácsot tartó munkás látható, háttérben egy vitorlással. Véleményem szerint a kép a füredi hajógyárra való utalásnak tekinthető.

Az 1959-es „Balaton” sor 8., 33x45 milliméteres, 1 Ft 70 filléres címletű, fogazott példányán sárgás alapon barnás nyomással egy balatoni vitorlás yacht mellett a füredi kikötő „Halász” szobra látható. (A bélyegábrázolás Czigliényi Ádám munkája.)

Szintén 1959-ben a közlekedési múzeumot bemutató 8

